

JEAN BAUDRILLARD VE SİMÜLASYON KURAMI

ÖZET

Fransız sosyolog, kültür teorisyeni ve filozof Jean Baudrillard, düşünceleriyle 20. yüzyıla ve günümüze önemli noktalarda ışık tutmuştur. Teknolojik iletişimler, kitle iletişimi, bilgisayar bilimleri, simüle edilmiş gerçeklikler ve toplumsal değişimler alanlarında çeşitli çalışmaları olan Baudrillard, günümüz dünyasına farklı bir bakış açısıyla yaklaşmamızı sağlamıştır.

Bu çalışmada Baudrillard'ın "simülasyon teorisi"nden yola çıkarak, simülasyon, simülakr, hipergerçeklik kavramları incelenmekte, medyanın gerçeklik evreninde durduğu nokta ele alınmakta ve yazarın çağdaş yaşamın aslına dair duyduğu şüphe ve endişeler ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: simülasyon teorisi, Baudrillard, simülakr, hipergerçeklik, simülasyon

İÇİNDEKİLER

ÖZET	1
İÇİNDEKİLER	2
GİRİŞ	3
I. BÖLÜM	
JEAN BAUDRILLARD VE METODOLOJİSİ	4
1.1. Jean Baudrillard Kimdir?	4
1.2. Baudrillard'ın Metodolojisi	5
II. BÖLÜM	
BAUDRILLARD VE SİMÜLASYON KURAMI	6
2.1. Simülasyon Kuramı ve Görünümleri	6
2.2. Nesnesi Ölen Gerçeklik / Hipergerçeklik	8
2.3. Bir Hipergerçeklik Örneği Olarak Disneyland	9
2.4. Hipergerçeklik Yaratıcısı: Medya	10
2.5. Simülakr Savaşlar	12
2.6. Tarih ve Sinemanın Simülasyona Katkısı	13
2.7. Hipermarketler ve Hipermallar	14
2.8. Bir Simülasyon Aracı Olarak Reklam	15
SONUÇ	16
KAYNAKÇA	17

GİRİŞ

Fransız felsefesinin önde gelen isimlerinden Jean Baudrillard, Batı'nın evrensel akıl düşüncesi de dahil olmak üzere, genelgeçer gerçeklik kavramını sorgulaması ve bizleri bu konuda düşünmeye sevk etmesiyle önemli bir noktada durmaktadır. Çok fazla üretir ve tüketirken aslında var etmekten çok yok etme ve ortadan kaldırmaya çabaladığımızı bizlere söyleyen Baudrillard'ın, bir anlamda anlaşılması kolay gibi görünürken, çok daha karmaşık bir şeyden bahsettiği aşıkardır.

Düşüncelerinin bu denli karışık olması nedeniyle hem yaşadığı dönemde hem de günümüzde pek çok kişi tarafından yanlış anlaşılaraq eleştirilmiştir ve eleştirilmeye devam edilmektedir. Baudrillard'ın en fazla eleştirildiği nokta ise, Batı'yı ve onun öğretilerini esas alarak analiz yapmasına ve dünyanın geri kalanı ile ilgilenmediği düşüncesine dayanmaktadır. Ancak tüm eleştirilere rağmen, Baudrillard'ın gerçeklik ve modern dünya ile ilgili “aykırı” düşünceleri üzerinde durulması gereken, sadece 21. yüzyıla değil geleceğe de ışık tutacak cinsten düşüncelerdir. Egemen söylemi hunharca eleştiren ve alaşağı eden yaklaşımıyla Baudrillard, bir tür sarsılmaya sebep olmuştur demek mümkündür.

Baudrillard'ın modernite ve sonrasını eleştirirken eğlence merkezleri, tarih, sinema, medya, savaşlar, alışveriş ve reklam gibi hayatımızın merkezinde yer alan ve gündelik yaşamın hemen her noktasına nüfuz eden konulara yer vererek, yalnızca kuramsal boyutta kalmamış, uygulama imkanı da vermiştir. Modernizmi ve onun getirilerini eleştirmesi sebebiyle her ne kadar kabul etmese de¹, kendisini postmodern bir kuramcı olarak nitelendirmek mümkündür. Özellikle evrensel akla ve pozitivistimin tek gerçekliğine karşı durmuş olmasıyla bu sıfatı hak etmektedir.

Bu çalışmada, postmodernist bir düşünür olarak ele alınan Baudrillard'ın kısa hayat hikayesi ve metodolojisinin ardından, simülasyon kuramının ayrıntılarına yer verilmektedir. Bu bağlamda Baudrillard'ın gerçeklik anlayışı ve bir adım ötesine giden hipergerçeklikler, medya, reklam sektörü, tarih ve sinema gibi farklı alanlardaki düşünceleri ele alınmakta, görünenin ardındakini anlamlandırmak bakımından, gerçeğin sorgulanması amaçlanmakta ve içinde yaşadığımız dünyaya yeni bir bakış açısıyla bakılması tavsiye edilmektedir.

¹ Baudrillard'ın Simülakrlar ve Simülasyon kitabında, Oğuz Adanır'ın yazdığı önsözde yer almaktadır. (Baudrillard, 2011, s.11)

1. JEAN BAUDRILLARD VE METODOLOJİSİ

1.1. Jean Baudrillard Kimdir?

1929 yılında Reims’de doğan Jean Baudrillard, meslek yaşamına Almanca öğretmenliğiyle başlamıştır. Baudrillard’ın düşüncelerinin gelişmesinde Henri Lefebvre ile tanışması olduğunu söylemek mümkündür². Nanterre Üniversitesi’nde sosyoloji dersleri veren Baudrillard, 20 yıllık başasistanlığın ardından 1990 yılında aynı üniversiteden profesörlük unvanı almıştır. Profesörlüğü geç almasının “Foucault’yu Unutmak” eserinin etkisiyle olduğunu söyleyenler vardır³. Yazar bu eserinde, Foucault’nun söylevini iş işten geçten sonra ortaya çıkan bir söylev olarak değerlendirmektedir⁴ (akt: Öker, 2005:194).

Dünyanın pek çok ülkesinde dersler ve konferanslar veren, İtalya, Meksika, Brezilya, Japonya gibi ülkelerde eserlerinin çoğu çevrilen yazarın, Türkçedeki ilk kitabı “Metinler ve Söyleşiler”dir. Türkiye’de Baudrillard’ın pek çok eserini çeviren ve Baudrillard’la ilgili yaptığı çalışmalarla öne çıkan isim Oğuz Adanır’dır. Adanır, Baudrillard’ın çok fazla anlaşılamadığını söylemekle birlikte, Baudrillard’ın umutsuz bakış açısının yeni umutlar doğurmaya yaradığını vurgulamaktadır.

1968’deki öğrenci eylemlerinin etkisinde kalan baudrillard, yapısal Marksizm ve medya teorileriyle ilgilendi. İkili karşıtlıklara karşı olduğu gibi iki kutuplu dünya denilen şeyin artık kalmadığını söyleyen Baudrillard, 2007 yılında kanserden ölmüştür. Simülasyonun dünyanın her yerinde tıpkı kanserli hücreler gibi yayıldığını söyleyen yazarın ölümünü bu anlamda ironik olarak değerlendirmek mümkündür.

Baudrillard’ın başlıca yapıtları şunlardır:

Le Systeme des Objects / Nesneler sistemi (1968)

La Societe de Consommation / Tüketim Toplumu (1970)

Pour Une Critique de L’economie Politique du Signe / Göstergenin Ekonomi Politigine Eleştirel Bir bakış (1972)

Le Miroir de la Production / Üretimin Aynası (1973)

² Yorum yazara aittir. Lefebvre’in gündelik yaşam ve medya kullanımı ve tüketimiyle ilgili düşüncelerinin gelişmiş bir halini Baudrillard’da görüyoruz.

³ Yorum, Kadife Karanlık eserinde Baudrillard ile ilgili bölümde yazan Zuhale Öker’e aittir. (Kadife Karanlık, 2005:194).

⁴ Jean Baudrillard, Foucault’yu unutmak, Dokuz Eylül Yay. İzmir, 1998:11.

L'Echange Symbolique et la Mort / Simgesel Değiştokuş ve ölüm (1976)

Oublier Foucault / Foucault'yu unutmak (1977)

A l'Ombre des Majorities Sieincieuses (1978) / Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu (1991)

Le P.C. ou les Paradis Artificiels du Politique / Komünist Partisi ya da Politikanın Sahte Cennetleri (1978)

De la Seduction / Baştan Çıkarma Üzerine (1981)

Simülakrlar ve Simülasyon, Paris (1981)

La Gauche Divine / İlahi Sol (1984)

Amerique / Amerika (1986)

La Transparance du Mal / Kötülüğün Şeffaflığı (1990)

Les Stratègies fatales (1983) / Çaresiz Stratejiler (2002)

Cool Memories I/II (1990) / Siyah 'An'lar 1-2, (1999)

Fragments, Cool Memories III (1995) / Cool Anılar 3-4, Ayrıntı Yayınları, 2002)

Le Crime parfait (1994) / Kusursuz Cinayet (1998)

Ècran total (1997) / Tam Ekran (2001)

Les mots de passe (2000) / Anahtar Sözcükler (2005)

Pourquoi tout n'a-t-il Pas déjà disparu? (2007) / Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi? (2007)

1.2. Baudrillard'ın Metodolojisi

Baudrillard'la ilgili genel bir metodolojiden bahsetmek pek mümkün değildir. Zira kendisi yöntemsizliği bir yöntem olarak görmektedir. Bu nedenle bir yöntem kullanmamaktadır denilebilir. Ancak, çalışmalarına bakıldığında, modernizmi eleştirdiğini ve kendisini nihilist olarak tanımladığını görmek mümkündür. Baudrillard'ın nihilizmi hiçlik anlamında kullanmaz. Daha doğru bir deyişle nihilizm yokluğu ve dünya üstünden

silinişi ifade etmekten ziyade, hiçlikle birlikte yaşamayı öğrenmeye işaret etmektedir. Baudrillard bilinen anlamda nihilist tavrıyla, sahip olduğu her şeye duyarsız kalan bir sistemi kastetmez. İnsanların kötülüğü, ikiliği, hiçliği ortadan kaldırmaya yönelik kuvvetli tutkularının anlam kargaşasını ortadan kaldırmaktan ve teklik yaratmaktan çok, daha karmaşık bir düzen yarattığı vurgulama anlamında kendisini nihilist olarak tanımlamaktadır.

Baudrillard’ın medya eleştirileri “kültür kuramcısı” kimliği altında ele alınabilir. Özellikle tüketim ile ilgili olarak yaklaşımları kültürel çalışmaların durduğu yere işaret etmektedir. Ancak Frankfurt Okulu’nun kültür endüstrisi ve Baudrillard’ın tüketim kültürü arasında bir fark olduğunu unutmamak gerekir. Frankfurt Okulu’nda kültür yabancılaştıran ve dışımızda oluşan bir şeyken, Baudrillard’da tüm olarak bahsedilen kültür tarafından yutulmuşuzdur. Dolayısıyla kültür endüstrisi bize dışsal değil, bizzat içinde sıkıştığımız bir şeydir.

Batı’yı ve onun önerdiği ikilikleri reddetmesiyle de postmodern düşünürler kategorisinde yer alır. Kaygan ve akışkan bir dünyada yaşadığımız betimlemesinden dolayı, bu tanımlamadan hoşlanmayan Baudrillard’ın hakkını vermek gerekir. Tanımlamalara ve belirli kalıplara sıkışmış bir dünyayı olanca gücüyle eleştirirken, kendisini “budur” şeklinde nitelendirmek yaptığı çalışmalara ve söylediklerine ters düşmekle birlikte, yoğun modernizm eleştirisi bizlere başka çare bırakmamaktadır.

2. BAUDRILLARD VE SİMÜLASYON KURAMI

2.1. Simülasyon Kuramı ve Görünümleri

Baudrillard’a göre dünyadaki her şey simülasyondur. Bu düşüncesiyle anlaşılması yeterince zorlaşan Baudrillard, bir gerçeklik içinde yaşamadığımız “gerçeğini” adeta bir tokat gibi yüzümüze vurmaktadır. Üstelik gerçek ve simülasyonun artık birbirinden ayrılmaz bir noktada yer alması nedeniyle, umutsuz bir tablo çizmesi de üzerine tuz biber olmaktadır.

Simülakrlar ve Simülasyon eserinde (2001:15), gerçeğin sonsuz bir şekilde üretilerek ortadan kaybolmasından bahseden Baudrillard, “gerçeğin tüm göstergelerine sahip, gerçeğin tüm aşamalarına kısa devre yaptıran kusursuz, programlanabilen, göstergeleri kanserli hücreler gibi çoğaltarak dört bir yana savuran bir makineden” söz etmektedir.

Baudrillard'a göre artık gerçek ve onun simülasyonunu ayırabilmemiz söz konusu değildir. Çünkü; “Hastaymış gibi yapan kişi yatağa uzanıp bizi hasta olduğuna inandırmaya çalışır. Bir hastalığı simüle eden kişi ise kendinde bu hastalığa ait semptomlar görülen kişidir. Öyleyse ‘mış’ gibi yapmak ya da gizlemek gerçeklik ilkesine bir zarar veremez, yani bunlarla gerçeklik arasında her zaman açık seçik, gizlenmeye çalışılan bir fark vardır. Oysa simülasyon bu ‘gerçekle’ ‘sahte’ ve ‘gerçekle’ ‘düşsel’ arasındaki farkı yok etmeye çalışmaktadır” (Baudrillard, 2001:16).

Baudrillard, simülasyonun dünyanın her yerinde olduğunu söyler ve bunu her alana uygular. Tıp, ordu, fotoğrafçılık, medya, tarih, savaşlar... Ona göre dünyada yaşadığımız hiçbir şey artık “gerçek” değildir. Buradaki gerçeklik anlayışının Batıcı gerçeklik anlayışı olduğunu unutmamak gerekir. Yani, nihai ve evrensel gerçek. Artık sonsuz sayıda gerçeklikten bahsedilebilir. Gerçekliğin sonsuz sayıda olması ise, ortada bir gerçek olmadığı anlamına gelmektedir.

Baudrillard, gerçekliğini yitirenlerden birini de “sanat” olarak tanımlar. Sanat, modadan, iletişim araçlarından ve her türlü anlam üretim biçiminden ayırmanın güç olduğu bir üretim biçimine dönüşmüştür (Öker, 2005:200). Sanatın kutsallığı ve biricikliği artık yok olmuştur. Çünkü bir sanat eserinden artık bir tane yoktur. Reprodüksiyonları, illüstrasyonları sayesinde sanat eserinin tekliği ortadan kalkmıştır. Üretim biçiminden kasıt budur. Sanata ulaşma şekli de artık değişmiştir. Louvre Müzesi’nde yer alan bir tabloyu görmek için Paris’e gitmek zorunda değilizdir artık. İnternet ortamında yer alan, sanal müzeler sayesinde tablonun önüne kadar giderek, arada yalnızca bir ekran varken istediğimiz eseri görebilme şansına sahibizdir. Metanın kendisi zaman ve mekan kavramlarıyla birlikte değişim ve dönüşüme uğramıştır. Tablonun gerçek mi, simülasyon mu olduğunu belli edecek tek bir ipucu bulamayız. Çünkü simülasyon artık gerçeğin yerine geçmiştir.

Yazarın en büyük saldırı noktasının bilim olduğu söylenebilir. Çünkü bilim, yapısı itibariyle tekliğe işaret eder, ikilikleri içinde barındırır, doğru/iyi/gerçek kavramlarının temsilcisidir. Bu bağlamda bilim yuvası olarak tasvir edilebilecek üniversiteler de Baudrillard için amaçtan yoksun yerler haline gelmişlerdir. “Bundan böyle bilimsel içerik ve siyasi yapılanmadan yoksun bir üniversite boşlukta uçmaya mahkumdur ya da onun kendine bir yön verebilmekten aciz, yapay bir hayatta kalma mücadelesi veren tiyatro ve kışlalar gibi bir makine simülakrını yöneten arkaik bir feodal düzene dönüşmüş olduğu

söylenbilir. Üniversitesinin beklenmedik bir saldırıya geçme olasılığı sıfırdır” (Baudrillard, 2001:2013).

Böylece Baudrillard, üniversitelere yüklenen dönüşümü gerçekleştirme işlevinin asla mümkün olamayacağını belirtmektedir. Çünkü üniversiteler bilginin iktidarını sorgulayan yerler olmaktan artık çok uzak olmakla birlikte, esasen bilginin iktidarıyla iş birliği yapan yerlere dönüşmüşlerdir.

Jean Baudrillard, çağımızın temel hastalığının gerçek üretimi olduğunu söylemektedir. Çok fazla değer, mal ve anlam üretmeyle birlikte, bu yok oluş gerçekleşmiştir. Kuramcı maddi üretimden hipergerçeğe geçmektedir.

2.2. Nesnesi Ölen Gerçeklik / Hipergerçeklik

Baudrillard, “bir şey keşfedildiği anda, artık ondan bahsedemeyiz” derken ne demek istemektedir? Simülakrlar ve Simülasyon isimli eserinde Tasadaylılar ile ilgili bir örnek vermektedir. Filipinler Hükümeti’nin 1971 yılında keşfettiği Tasadaylılar, sekiz yüz yılı aşkın bir süre diğer insanlarla birlikte fakat onlardan habersiz bir şekilde yaşamaktaydılar. Baudrillard’ın deyimiyle “gerçek”tiler. Ancak antropologlar tarafından keşfedilmelerinin ardından, bir süre “incelendikten” sonra, vahşi ormanlarına geri gönderilmişlerdir. Böylelikle Baudrillard’a göre yerlilere özgü bir simülasyon yaratılmıştır. Tasadaylıların keşfedilmesiyle birlikte, etnoloji gerçeğin nesnesini öldürmüş, karşılaştıkları yerlileri kendisi yaratmış ve gerçekliğini vermiş havasına bürünmüştür. “Vahşiler, vahşiliklerini bile etnolojiye borçludurlar!” (Baudrillard, 2011:23).

Baudrillard’ın bir diğer örneği Lascaux mağarasıyla ilgili olandır. Orijinalini korumak için mağaranın ziyareti yasaklanmış ve beş metre ilerisine mağaranın tıpatıp benzeri inşa edilerek ziyarete açılmıştır. Burada gerçeği ve kopyası arasındaki mesafe ortadan kalkmıştır. Bir kopyayla birlikte her ikisi de simülasyon haline gelmiştir. Gerçek, geri dönmek üzere aramızdan ayrılmıştır!

Gerçek yoksa ne vardır peki? Baudrillard’a göre “hipergerçekler”. “Bundan böyle her türlü düşsel ve gerçek ayırımından yoksun, yalnızca aynı yörünge çevresinde dolanan modellere dayalı ve farklılık simülasyonu üretiminden ibaret bir hipergerçekten söz edebiliriz” (Baudrillard, 2011:15).

Simülasyona ait olan hipergerçek, gerçeğin kendine benzemesine neden olmaktadır. Hipergerçeğin ya da simülasyonun insanları her türlü ilke ve amaçtan caydırabilme özelliği, onun tehlikeli olan diğer bir yönüdür. Bu özellikle iktidarlar açısından bir tehlikedir (Öker, 2005:216).

“İktidar uzun yıllardır kendine benzeyen göstergeler üretmekten başka bir şey yapamamaktadır. Böyle bakınca doğal olarak ortaya bir başka iktidar görüntüsü çıkmaktadır. Bunun adı: Kolektif iktidar göstergeleri talebidir. Ortadan kaybolan iktidarın çevresinde kutsal denebilecek bir birlik oluşmuştur. az ya da çok herkes bu politik çöküşün yarattığı teröre ortak olmaktadır. Sonuç olarak iktidar oyunu yerini, iktidarı eleştirme saplantısına bırakmış gibidir. (...) Herkes bir yandan bu saplantıdan kurtulmaya çalışırken (kimse iktidara sahip olmak niyetinde değildir, herkes iktidarın bir başkasına kakalama eğilimindedir), biryandan da iktidar özleminin yol açtığı bir ürperti hissetmektedir. Bu iktidarsız toplumlara özgü bir özlemdir ve bu özlem bir zamanlar faşizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Faşizm ise, yitirmiş olduğu iktidarın yasını tutan ve ondan bir türlü kopmak istemeyen bir toplumun sahip olduğu “abartılı miktardaki gönderen (referans) sistemidir” (Baudrillard, 2011:45).

Gerçek ve simülasyon ayrımının ortadan kalktığı çağımızda, Baudrillard’a göre soygun, savaş, uçak kaçırma gibi olaylar simüle edilmiş suçlar haline gelmişlerdir. Gerçeğin ötesine geçerek, hipergerçek bir duruma ulaşmışlardır. Özellikle medyadan takip ettiğimiz bu olaylar, senaryosu önceden yazılmış filmlere benzemekte, izler kitle olarak bizim ilgimizi ve algımızı o yönde oluşturmaktadır. Olayların sonuçlarından ziyade, tekrar edilen göstergeler bütünü ön plana çıkmıştır.

Baudrillard, refah toplumlarının kitlesel fenomeni olarak ilk kez önemli hale geldiklerinde kredi kartlarının, bilgisayarların, ağların, sanallaşmanın önemine ilk dikkat çekenler arasındaydı (Ritzek’den akt. Gane, 2008:68). Bu dönemde onun teorik konumu, birtakım dikkat çekici kültürel ve politik örneklerle tamamlanıyordu. Bunların en ünlülerinden biri, Baudrillard’ın Amerikan modernitesinin paradigmatik olarak üçüncü düzen simülakrlar şeklinde geliştiğini öne sürdüğü (hipergerçek) Amerika (ve bir başka yer) üzerine aynı adlı incelemesinde önemli biçimde tamamlanmış ve geliştirilmiş Disneyland çözümlemesiydi (Gane, 2008:68-69).

1.3. Bir Hipergerçeklik Örneği Olarak Disneyland

Baudrillard’a göre (2001:29); “Disneyland bütün simülakr düzenlerinin iç içe geçmiş olduğu kusursuz bir modeldir”. Amerika’nın gerçekliğinin ayrılmaz bir parçası olan Disneyland’e bir anlamda “küçük Amerika” demek mümkündür. Ancak burada, Baudrillardcı bakış açısından şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: Gerçek Amerika olan

Disneyland midir, yoksa Amerika mıdır? Birbirinin içine geçmiş gerçekliklerden bunu anlamak olası değildir.

Pek çok illüzyon ve fantazma oyununun yer aldığı Disneyland’e insanların geliş amacı Baudrillard’a göre Amerika’nın minyatürleştirilmiş haline benzemesi ve kolektif bir keyif alınabilmesidir. Zamanın bir anlamda burada dondurulduğu söyleyen Baudrillard, Disneyland’in kurucusu olan Walt Disney’in -180 derecede dondurularak, dünyaya döneceği günü beklemesinin de bir ironi olduğunun altını çizmektedir.

“Burada Amerika’nın sahip olduğu tüm değerler minyatürleştirilmekte ve çizgi filmler aracılığıyla çoğaltılarak, kendilerinden geçmektedir. Tıpkı içi doldurularak süs eşyasına dönüştürülen vahşi hayvanlar gibi” (Baudrillard, 2011:29).

Baudrillard, Disneyland’in gizli bir amacı olduğunu söylemektedir. Ona göre, Disneyland “gerçek” ülkenin, “gerçek” Amerika’nın bir Disneyland’a benzediği “gerçeğini” gizlemeye çalışmaktadır. Disneyland’ı çevreleyen Los Angeles ve Amerika, gerçeğe değil hipergerçeğe ve simülasyona aittir. Burada sorun yanıltıcı bir yeniden canlandırılmış gerçeklikten (ideoloji) çok, gerçeğin gerçeğe benzemediğini gizleyebilmek ve gerçeklik ilkesinin devamını sağlayabilmektir (Baudrillard, 2011:30).

2.4. Hipergerçeklik Yaratıcısı: Medya

Hipergerçekliklerin üretiminde medya üst sırada yer almaktadır. Baudrillard medya ve kitle iletişim araçlarının kapitalizmle bağlantılı olarak simülasyon evrenine geçişteki büyük öneminden bahsetmektedir. Televizyon ekranında gördüğümüz görüntüyü algılayışımızda “gerçeklik” noktasından hareket ederiz. Televizyonda yer alan insanlar, hayvanlar, genel olarak görüntülerin tamamı gerçek oldukları için oradadırlar. Dolayısıyla yaşananlar da gerçek olmalıdır. Ancak Baudrillard’a göre böyle bir şey söz konusu değildir.

Bu noktada yine üretim çılgınlığından yola çıkan Baudrillard, kitle iletişim araçlarında yer alan haberleri incelemektedir. Daha çok haber olmasına rağmen, daha az anlamın üretildiğini söyleyen Baudrillard’a göre haberle ilgili üç varsayım söz konusudur (Baudrillard, 2011:117-118):

Birinci varsayıma göre haber, anlam üretmekte ancak tüm alanlarda karşılaşılan genel bir anlam kaybını engelleyememektedir. İletişim araçları yetersiz kalacaklarından devreye ek iletişim araçlarını sokulması gerekmektedir. Bunun adıyla özgür konuşma ya da

bireysel yayın hücreleri şeklinde sonsuz sayıda çoğaltılabilen iletişim araçları hatta “anti-iletişim araçları” (korsan radyolar, vb.) ideolojisidir.

İkinci varsayıma göre haberin anlamla hiçbir ilişkisi yoktur. Öyleyse, haber bir başka düzen ya da gruba aittir. Haberden ne anlıyorsanız anlam odur. Haberin sahip olduğu anlam böyle bir şeydir.

Üçüncü varsayıma göre, haber, anlamı doğrudan yok yada nötralize eden bir şey olduğu ölçüde haber enflasyonu ile anlam deflasyonu arasında, oldukça belirgin ve zorunlu bir ilişki vardır. Anlam yitiminin doğrudan iletişim araçları yani anlamı yok edip, ikna edici bir haber biçimine sokan kitle iletişim araçlarının müdahaleleriyle bir ilişkisi vardır.

Baudrillard, haberlerden habersiz olan kişilerin toplumsallaşma sürecine dahil edilmediğini, kitle iletişim araçlarının haberler vasıtasıyla anlam yaratan şeyler gibi sunulduklarını söylemektedir. Ona göre haberin anlam ürettiğini sandığımız sırada aslında tam tersi gerçekleşmektedir. Haber kendi ürettiği içerikleri, iletişimi ve toplumsalı yok etmektedir. Gerçeklik adı altında verdiği her şey hipergerçeklikten ve simülasyondan başka bir şey değildir.

Baudrillard’ın bir başka örneğini, Türkiye’de de bir zamanlar benzerini ekranlarda gördüğümüz⁵, Amerikalı Loud ailesinin yer aldığı program oluşturmaktadır. Bu programda bir anne, bir baba, beş çocuk ve iki köpekten oluşan 7 kişilik Loud ailesinin günlük hayatları 7 ay boyunca 24 saat kamera altına alınmış ve seyirciye ulaştırılmıştır. Amaç, ideal Amerikan ailesinin yaşamını ekranlarda göstermek, gerçek bir yaşamı kaydetmektir. Ancak Baudrillard, bunun mümkün olmadığını söylemektedir. Çünkü kameraların olduğu bir ortamda hiçbir zaman kendimiz olarak davranamayız. Dolayısıyla ailenin yaşamıyla ilgili bir gerçeklik yoktur.

Bir ailenin gerçek yaşamının ortaya çıkarılmasıyla ilgili büyük saplantı, gerçeğin yerini simülasyonun almasına neden olmuştur. Bu da televizyon vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Baudrillard, ailenin bu şekilde ekranlarda gösterilmesini, kurban törenlerine benzetmektedir. “American dream” olarak nitelendirilen rüya aile yaşantısının bir örneği olduğu belirtilen bu aile, “medium”un (televizyon ya da aracın) ışıkları altında yüceltilmek ve öldürülmek üzere seçilmiştir. Sonuç olarak der, Baudrillard (2011:56); ”Sözünü ettiğimiz şey dur durak tanımayan kronik bir hastalık gibi gerçeğin içine yerleşerek onu

⁵ Biri Bizi Gözetliyor (BBG)

değiştirmeye çalışan bir medyumdur. Burada medyumun süzgeçten geçirerek sunduğu haber ya da bir lazer ışığının boşlukta oluşturduğu üç boyutlu bir reklam imgesi gibi bir hayalete dönüşmüş bir gerçekten söz ediyoruz.”

2.5. Simülakr Savaşlar

Kitle iletişim araçlarının simülasyona çevirdiği şeylerden biri de savaşlardır. Ona göre Vietnam Savaşı bile simüle edilmiş bir savaştı. Baudrillard (2011:65); “Bu savaş gerçekten de ABD’nin yeryüzü boyutlarındaki stratejisinin başarısızlığı anlamına gelmiş olsaydı Amerikan politik sistemiyle ülkedeki iç dengeyi de zorunlu olarak allak bullak etmesi gerekirdi. Oysa böyle bir şey olmamıştır” demektedir. Çünkü ona göre başka bir şey olmuştur.

Baudrillard, Vietnam Savaşı’nın hem yaşanmadığını hem de hala yaşanmaya devam ettiğini söylemektedir. Her ikisinin sebebi, kitle iletişim araçlarıdır. Ekranlar vasıtasıyla izlememiz sebebiyle yaşanmamış olduğunu söyleyen Baudrillard, kaydedilen görüntülerin bugün tekrar izlenmesiyle aynı anda yaşandığı düşüncesinin oluştuğunu belirtmektedir. Özellikle fotoğraflar imgenin hem dondurulması hem de akışkanlığını gerçekleştirmesi bakımından büyük katkı sağlamaktadır. Baudrillard (2012), fotoğrafın artık fotoğraf olduğunun söylenemeyeceği gibi, gerçek anlamda bir imgenin de ortadan kalktığını belirtmektedir. Ona göre, bunlar daha çok imgeyi öldüren şeylerdir.

Ona göre Vietnam Savaşı’nın amacı Çin’in uzun yıllar bu savaşa müdahale etmemesini sağlayarak, barış içinde birlikte yaşama sürecini garanti altına almaktır. Savaş sayesinde Pekin-Washington ilişkileri normalleştirilmiştir.

Peki ölen insanlar ve çekilen acılar? Mike Gane (2008:69), bu bağlamda Baudrillard’ın anlaşılamadığını belirtmektedir. “Çünkü savaş bir simülakra benzediği zaman bile insana yeterince acı çektirebilmekte”dir.

Baudrillard, aynı durumu pek çok örnek üzerinden ayrıntılandırmaktadır. Irak Savaşı ve 11 Eylül gibi. Irak Savaşı’nda henüz gerçekleşmemiş bir eylemin (Saddam’ın kitle imha silahlarını kullanma iddiasının) bahane edilerek suçun daha kuluçka aşamasındayken saf dışı edilmeye çalışıldığını belirtmektedir. Baudrillard, burada sorunun suçun gerçekten işlenip işlenemeyeceğini tespit etmek olduğunu, ama bunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğimizi söylemektedir.

İşte bu yüzden savaşın aslında bir amaç ya da hedeften yoksun bir yanılgı, sanal, yani “gerçekleşmemiş bir olay”, bir tür lanet okuma, bir şeytan kovma biçimi olduğu söylenebilir (Baudrillard, 2005:117).

2.6. Tarih ve Sinemanın Simülasyona Katkısı

Baudrillard (2011:71), tarihin yitirmiş olduğumuz bir gönderenler sistemi, bize özgü bir mit olduğunu söylemektedir. Sinemayla birlikte görüntülere kavuşan tarihin, bizlere bir bilinç aşılamaktan çok, aldığımız keyfin bir illüzyondan başka bir şey olmadığını belirtmektedir. Çünkü “tarihin sinema aracılığıyla yeniden şırıngalanmaya çalışılmasının, bilinçlenmeyle değil, yitirilmiş bir gönderenler sistemine duyulan özleşme ilişkisi vardır” (2011:74).

Baudrillard’ın tarih yaklaşımını, çoklu tarihlerin ortaya çıkmasıyla birlikte (siyahlar, kadınlar, çocuklar, yoksullar, kısacası ezilenler) evrensel tarihin içine düştüğü korku bulutuyla ilişkilendirmek mümkündür. İktidarını kaybedeceği endişesiyle dolan egemen tarih anlayışı, sinema aracılığıyla bizlere gerçeği göstermeye meyletmıştır. Ancak biliyoruz ki, “gerçek” gitmiştir. Dolayısıyla bu, beyhude bir çabadır.

Chinatown, akbabanın Üç Günü, Barry Lyndon, 1900, Başkanın Adamları gibi filmlerden örnek veren Baudrillard, bu filmlerdeki rahatsız edici olan şeyin “kusursuzluk” olduğunu söylemektedir. Sorunun ayrıca filmler karşısındaki duyarsızlığımız da olduğunu belirten Baudrillard, Barry Lyndon’dan daha iyi bir film yapılamayacağını, çünkü bu filmin yeniden canlandırma değil, bir simülasyon olduğunu söylemektedir. Ona göre bu filmdeki tüm zehirli ışınlar temizlenmiş, gerekli ve yeterince malzeme kursuz bir şekilde yerli yerine oturtulmuştur. Hatta hiçbir hata yoktur (2011:75-76).

Holocauste filminde, Nazi soykırımı ile ilgili yapay bir bellek oluşturulmak istenmiş, doğal bellek yok edilme yoluna gidilmiştir. Ekranda Yahudiler gaz odaları ya da fırınlardan geçirilerek değil, ses ve imge şeritlerinden geçirilerek yok edilmektedir. Böylelikle unutma, yani yok etme sonunda estetik bir boyuta da sahip olabilmekte ve sonunda kitlesel düzeye ulaşarak geçmişe ait görüntüler içinde eriyip yok olmaktadır (Baudrillard, 2011:79-80).

Baudrillard, sinemanın tarihin ortadan kaybolmasına ve egemenliği bir arşivin eline geçirmesine katkıda bulunduğunu söylemektedir.

2.7. Hipermarketler ve Hipermallar

Baudrillard, hipermarketlerde yeni bir toplumsallaşma biçiminin ortaya çıktığını vurgulamaktadır.

“Burada karşımıza kesinlikle bir başka tür çalışma, toplumsal bir kültür yaratma, karşılaştırma ve inceleme yapmayla toplumsal bir yasa ve yargılamaya dayalı biçim çıkmaktadır. Çünkü insanlar buraya kendi kendilerine sorabilecekleri her türlü sorunun nesneleşmiş-yanıtlarını bulmaya ve aralarından bir seçim yapmaya gelmektedirler. Daha doğrusu nesnelerce oluşturulan işlevsel ve yönlendirilmiş bir sorunun karşılığı olmaya gelmektedirler. Nesneler burada bir mal olma özelliklerini yitirerek, taşıdıkları anlam ve mesajın çözülüp, onaylanması gereken türden göstergelerle çoktan seçmeli bir teste benzetilmektedirler. Bize sorular sorup, yanıt vermeye zorlamaktadırlar. Üstelik yanıtlar sorunun içindedir. Medya mesajları da benzer bir şekilde iş görmektedir, bunlar da insanı ne bilgilendirmekte ne de insanla iletişim kurmaktadır” (Baudrillard, 2011:111-112).

Aldığımız ürünler ile yalnızca o ürünü ve kullanım özelliklerini almıyoruzdur Baudrillard’a göre. Bir meta olmaktan çıkmış olan nesneler, anlamlar ve mesajlar içermektedirler. Marx’ın meta fetişizmi kuramındaki söylediği gibi. Sıradan bir bardak ile Starbucks “mug”ı aynı şeyi ifade etmemektedir. İçinde içilen çay ya da kahvenin tadının farklılığı ise, gerçeğin kaybolduğunun ispatıdır.

Hipermarketlerde hırsızlığı önlemek için konulan kameraların, simülakrlardan oluşan dekorun bir parçası olduğunu söyleyen Baudrillard, kameraların bize bakarken, bizim de kendi kendimizi kalabalığın arasında izlediğimizi belirtmektedir. “Tüketim adlı etkinliğin bir parçası olmamızı sağlayan sırsız bir ayna gibi. Bu dünyayı kendi içine kapatan bir ikiye bölme ve ikizini üretme oyunu” (2011:113).

Hipermarketler aynı zamanda yerleşim bölgelerinin dağılımını da belirlemektedir. Geleneksel çarşılar kentin tam merkezine yerleştirilerek kentliyle köylünün buluşmasını sağlarken, hipermarketler kırsal kesimle kentin ortadan kalkarak yerini köyle-kent arası bir yere bırakan yeni bir yaşam biçiminin dışavurumunu oluşturmaktadır. “Dahası hipermarket ‘tüketim’ merkezi olmanın ötesinde bir anlama sahiptir. Burada sergilenen nesneler özgün bir gerçeklikten yoksundur, bir başka deyişle önemli olan onların geleceğe özgü toplumsal ilişki modelini andıran seriler, daireler ve seyirlik şeyler şeklinde düzenlenmiş olmalarıdır” (2011:114).

Baudrillard, hipermarketlerin modernliğin sona ermesinin nedenlerinden biri olduğunu söylemektedir. Eskiden büyük kentlerde modern büyük mağazalar ortaya çıkarken, artık

şimdi hipermarketlerin çevresinde kentler oluşmaya başlamıştır. Kendi deyimiyle kentten çok banliyöler..

2.8. Bir Simülasyon Aracı Olarak Reklam

Baudrillard'a göre reklam çağımızın en dikkate değer kitle iletişim aracıdır. Nasıl reklam herhangi bir nesneden söz ederken tüm nesneleri övüyorsa, nasıl herhangi bir nesne ve marka aracılığıyla nesneler bütününden ve nesneler ile markalar tarafından bütünselleştirilmiş bir evrenden söz ediyorsa, aynı şekilde tüketicilerin her biri aracılığıyla tüm diğerlerini ve tüm diğerleri aracılığıyla her birini hedefler, böylece tüketici bir bütünsellik çizer ve Mc Luhan'ın kullandığı anlamda, yani ileti düzeyinde, ama her şeyden önce aracın kendisi ve kod düzeyinde bir işbirliği, içkin ve aracısız bir gizli anlaşma yoluyla tüketicileri yeniden kabileselleştirir (Baudrillard, 2004:157).

Tüketicileri bir araya getirmenin dışında reklam, aynı zamanda toplumsallaşma işlevi görmektedir. Sürekli toplumsallaşma çağrısının yapıldığı reklamlarda, Baudrillard'a göre hayalet dönüşmüş bir toplumsallık vardır.

Reklam, bir iletişim aracı ya da haber-bilgi verme aracı değildir diyen Baudrillard, reklamın hiç böyle bir araç olup olmadığını da sormaktadır. Bunun sebebi, reklamın ve reklamdaki ticari malın artık birbirine karışmış olmasıdır. Üstelik reklamın kendi kendisinin mesajına dönüşmesi söz konusudur.

Baudrillard, reklam da dahil olmak üzere iletişim araçlarının toplumsallaşmayı sağlamaya yönelik araçlar olmadığını söylemektedir. Reklam da tıpkı haberler gibi anlamı ortadan kaldırarak, tepkisizliği hızlandırmaktadır. İletişim araçlarının yararlı kullanımı bir hayalden ibarettir. Ürettikleri kaynayan anlamlar sayesinde, yanılgıyı kendi içlerinde eritmekte, anlamı ve gerçekliği istedikleri şekilde yoğurarak karşımıza çıkarmaktadırlar.

SONUÇ

Baudrillard'ın düşünceleri, günümüzü şekillendirmesi bakımından oldukça önemlidir. Kuramını toplumun içinden alan örnekleriyle, güncelliğini koruduğunu söylemek mümkündür.

Özellikle günümüzde medyanın yoğun bir şekilde kullanılması bakımından, söyledikleriyle düşünmemizi sağlayan Baudrillard, umutsuz görünmekle birlikte, çözüm getirmemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Ancak, Lefebvreci anlamda bir uyanış gerçekleştirmeye çalıştığı açıktır. Çünkü bir savaş ve tuvalet kağıdı reklamı aynı kayıtsızlıkla izlenmemelidir.

Yukarıda da görüldüğü üzere Baudrillard'ın kuramı epey karmaşıktır. Ne demek istediği tam anlaşıyor gibi görünürken, bir cümlede daha eklenmesiyle aslında öyle olmadığı düşünülmektedir. Belki de aslında Baudrillard'ın yapmak istediğinin tam olarak bu olduğunu düşünmek mümkün olabilir. Baudrillard'ın kendisi sabitlemelere karşı olduğundan, anlattığı şeylerin sabit şeyler olmasını istemediği düşünülebilir. Bir şeyi anladığımız takdirde, onu dört duvar arasına hapsediyor ve oradan çıkmasına izin vermiyorsak, Baudrillard'ın düşüncelerini keskin bir çizgiye oturtmamak belki de en iyisidir.

Geleneksel medyayı inceleyen Baudrillard'ın düşüncelerini artık karşısında konumlanmış olan sosyal medyaya da uygulamak mümkündür. Gerçeklikten bahsetmeyi çoktan bıraktığımız dünyamızda, sanallık ve gerçekliğin (Baudrillarcı olmayan anlamda) birbirine karışmış olması, sosyal medya üzerinden toplumsal hareketlerin incelendiği bir döneme girmiş olmamız, acılarımızı, sevinçlerimizi, tüm duygularımızı ve yaşantımızı “sanal” ortamlarda paylaştığımız düşünülürse, Baudrillard'ın yarattığı kafa karışıklığının pek de boşuna olmadığını görmek mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

BAUDRILLARD Jean (2012), *Neden Her Şey Yok Olup Gitmedi?*, Çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

BAUDRILLARD. Jean (2011), *Simülakrlar ve Simülasyon*, Çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

BAUDRILLARD, Jean (2005), *Şeytana Satılan Ruh Ya Da Kötülüğün Egemenliği*, Çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, Ankara

BAUDRILLARD. Jean (2004), *Tüketim Toplumu*, Çev. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

GANE. Mike (2008), *Radikal Belirsizlik*, Çev. Ali Utku, Serhat Toker, De Ki Basım Yayım, Ankara.

MCLUHAN, FOUCAULT, vd. (2005), *Kadife Karanlık: 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*, Su Yayınevi, İstanbul.